

УДК 378.4.015.31:316.347(=161.2)-057.875(ХГПА)
DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.99.28>

І. М. Шоробура

доктор педагогічних наук, професор,
ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

У статті розкрита проблема становлення української національної ідентичності здобувачів освіти ХГПА у контексті викликів сьогодення, показано основні шляхи, засоби та форми її реалізації. Становлення української національної ідентичності здобувачів освіти в сучасних умовах російсько-української війни, світової глобалізації, полікультурних впливів стає особливо актуальним. Акцентовано, що національна ідентичність – це почуття приналежності до однієї чи кількох держав, відчуття нації як згуртованого цілого, представленого відмінними традиціями, культурою та мовою. Вказано, що важливим напрямом формування національної ідентичності української молоді є піднесення престижу і ролі української мови, особливо в умовах російсько-української війни. Ефективними шляхами формування національної ідентичності в умовах російсько-української війни є: поширення спілкування українською мовою; доступ до правдивої інформації та розвиток критичного мислення; формування національної свідомості та самосвідомості.

Визначено, що велику роль у формуванні національної ідентичності здобувачів освіти у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії у контексті викликів сьогодення відіграє діяльність кафедр, науково-педагогічні колективи яких активно співпрацюють зі студентською молоддю за наступними ключовими векторами: перехід на дистанційне та змішане навчання; адаптація навчальних програм – включення тем, пов'язаних із культурною стійкістю, збереженням національної ідентичності, впливом війни на культуру.

Показано, що викладачі кафедр та здобувачі освіти активно долучаються до громадських ініціатив, спрямованих на збереження культурної спадщини та підтримку суспільства в умовах війни; проводять просвітницьку роботу, розповідаючи про важливість збереження культурної пам'яті в кризових умовах; формують патріотичну свідомість та сприяють зміцненню національної ідентичності.

Підкреслено, що швидкоплинні зміни сучасного глобалізованого світу та російсько-українська війна актуалізують і загострюють проблему формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти України, в т.ч. Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії у всіх соціокультурних вимірах. Зокрема, це мова, ментальність, світогляд, норми поведінки, соціокультурні цінності української молоді.

Ключові слова: українська національна ідентичність, здобувачі освіти, ХГПА, кафедри академії, шляхи, напрями, форми становлення національної ідентичності.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах повномасштабної війни російської федерації проти України, національна ідентичність актуальна. Віра у перемогу України у війні, осмислення історичних фактів і здобутків українського народу у сфері освіти, науки й культури спрямовані на формування національної ідентичності молодого покоління громадян, зокрема здобувачів освіти ЗВО України [1].

Проте, вже сьогодні, на фоні військових викликів, український народ сформував спільну національну ідентичність, яка інтегрує спротив ворогу, волонтерство, національні символи, національну мову, традиції, взаємодопомогу, жертвність, єдине розуміння та ставлення до основних політичних подій і осіб, які ще нещодавно мали супе-

речливе сприйняття в українському суспільстві тощо.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях сьогодення проблема ідентичності представлена майже у всіх галузях суспільних та гуманітарних наук. Її досліджують філософи, психологи, соціологи, історики, культурологи, педагоги, політологи. І у кожній галузі знань є певна методологія і своя специфіка висвітлення ідентичності.

Проблема ідентичності представлена у працях таких науковців, як: В. Васютинський, П. Гнатенко, П. Горностаї, О. Донченко, В. Павленко, М. Слюсаревський, В. Татенко, Н. Хазратова та ін., які розкривають соціально-психологічні особливості і чинники виникнення ідентичності,

а також закономірності її впливу на масову політичну свідомість і поведінку. Науковці розкривають механізми формування ідентичності відповідно до актуальних фундаментальних наукових досліджень, які виконувалися в наукових установах, закладах вищої освіти [5].

Мета статті. Розкрити шляхи становлення української національної ідентичності здобувачів освіти в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, показати основні напрями, засоби, форми у цьому контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення української національної ідентичності здобувачів освіти в сучасних умовах російсько-української війни, світової глобалізації, полікультурних впливів стає особливо актуальним. Українські науковці вважають, що відбувається стирання сформованих культурних цінностей, що полегшує молодій людині в комунікації та здійсненні життєвого вибору, визначенні свого місця у соціокультурному просторі. А також в процесі міжкультурної взаємодії, зміні ціннісних орієнтацій виникають зони напружень і конфліктів. Тому сьогодні відмічається криза національної і національно-культурної ідентичності на рівні окремої особистості, соціальних груп та суспільства.

Національна ідентичність – це почуття приналежності до однієї чи кількох держав, відчуття нації як згуртованого цілого, представленого відмінними традиціями, культурою та мовою. Сьогодні, в умовах російської агресії, формується єдина українська нація та українська ідентичність через її політичну складову, усвідомлення українців у приналежності до держави України, до українського народу, української нації та держави, як у межах території України, так і за її кордонами. Таке усвідомлення дає змогу визначити місце української молоді в соціокультурному просторі та сформувати власну національну ідентичність [2].

Формування національної ідентичності у здобувачів вищої освіти має опиратися на національну пам'ять, історичну правду, ідеали, гідність, патріотизм, національну самосвідомість, та інші чинники.

Важливим напрямом формування національної ідентичності української молоді є піднесення престижу і ролі української мови, особливо в умовах російсько-української війни [3].

Саме українська мова в таких умовах відображає комунікаційний діалог в Україні, головними засобами якої є трансляція україномовних фільмів, зокрема і іноземного виробництва з гарним українським перекладом, який відображає місцевий колорит, радіо і телебачення, фонографічна музика, інтернет. Спільно телекомунікаційні та інформаційні засоби, масові медіа стали головними знаряддями трансмісії та джерелом інформації, необхідної для функціонування публічних

інституцій; знаряддям суспільного управління в Україні. Ефективними шляхами формування національної ідентичності в умовах російсько-української війни є: поширення спілкування українською мовою; доступ до правдивої інформації та розвиток критичного мислення; формування національної свідомості та самосвідомості. Важливим є культивування національної гідності, впровадження ефективних реформ; протистояння проявам національної меншовартості; подолання ксенофобії та нетерпимості; дотримання політичної рівності громадян України, вираженої в чинній системі прав і обов'язків. Необхідно звернути увагу на спільність громадянської культури та ідеології; виховання молоді на основі національних цінностей в основі яких є українознавча компетентність. Також вона є одним із ключових факторів безпеки української нації та формування національної ідентичності [4].

Велику роль у формуванні національної ідентичності здобувачів освіти у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії у контексті викликів сьогодення відіграє діяльність кафедр, науково-педагогічні колективи яких активно співпрацюють зі студентською молоддю. Зокрема, кафедра культурології та зарубіжної літератури, діяльність якої в умовах воєнного стану зазнала значних змін і адаптацій до нових викликів. Основні напрями її роботи можна характеризувати за наступними ключовими векторами: перехід на дистанційне та змішане навчання; адаптація навчальних програм – включення тем, пов'язаних із культурною стійкістю, збереженням національної ідентичності, впливом війни на культуру.

У рамках вивчення освітнього компоненту «Інтермедіальні студії», а саме теми «Сучасні інтермедіальні конфігурації у просторі мистецьких форм» проведено інтермедіальний практикум-дослідження до річниці російсько-української війни. Завдання для студентів: створити візуалізований контент представлення теми «Річниця Незламності України» у медіаджерелах та сучасних мистецтвах.

Наукова проблема кафедри: «Постмодерний дискурс сучасної культури: вітчизняна культура в умовах війни». Проблематика війни та соціокультурних змін в Україні знаходить відображення в чисельних публікаціях викладачів кафедри та здобувачів спеціальності «Культурологія», організації наукових конференцій, круглих столів та вебінарів, присвячених культурним процесам у кризових ситуаціях.

Так, у 2023 році кафедра організувала та провела X Міжнародну науково-практичну конференцію Актуальні проблеми сучасної культури: дискурс ідентичності в умовах війни: (16-17 травня 2023 року), присвячену культурним процесам у кризовій ситуації війни; з виїзним засіданням та

роботою секцій на базі Городоцького краєзнавчого музею G-museum та Інституту Богословських Наук Непорочної Діви Марії. У фокусі конференції розглядався дискурс ідентичності в умовах війни. Проблеми історичної пам'яті, культурної спадщини, реінтерпретації полемічних аспектів українського культурного історичного шляху стали предметом доповідей відомих зарубіжних і вітчизняних науковців.

Таким чином, викладачі кафедри культурології не лише продовжують свою освітню та наукову діяльність, а й активно долучаються до громадських ініціатив, спрямованих на збереження культурної спадщини та підтримку суспільства в умовах війни; проводять просвітницьку роботу, розповідаючи про важливість збереження культурної пам'яті в кризових умовах; формують патріотичну свідомість та сприяють зміцненню національної ідентичності [1].

На постійній основі викладачами кафедри психології проводиться індивідуальна консультативна робота із ВПО; сім'ями військових з метою надання підтримки та недопущенні вторинної травматизації особистості.

Викладачі кафедри та здобувачі освіти спеціальності 053 Психологія долучаються до плетіння маскувальних сіток в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.

Участь викладачів кафедри психології проявляється в ролі спікерів у соціальному проєкті психологічної підтримки «Разом. Допомога. Поруч» – спільний проєкт Хмельницької обласної ради, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Громадської організації «Соціальний проєкт РАЗОМ», Благодійного фонду «Ми Поруч». За ініціативи голови Хмельницької обласної ради.

На постійній основі студентами спеціальності 053 Психологія під керівництвом викладачів кафедри проводяться тренінгові заняття з елементами арттерапії «Мрії мого життя» для дітей Хмельницької ЗОШ №25.

Викладачами кафедри психології та здобувачами освіти спеціальності 053 проведено івент на тему: «Година ментального здоров'я для дітей з інтелектуальними порушеннями» для подолання стресу та тривожності під час воєнного стану; проведено психологічний ретрит на тему: «Медитативні техніки та механізми саморегуляції» до дня Ментального здоров'я для студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії на базі Центру психологічної підтримки «Разом з тобою». м. Хмельницький; організовано навчально-терапевтичну зустріч із військовослужбовцями «Уроки мужності» для здобувачів груп спеціальності 053 Психологія, спеціальності 014 Середня освіта (Історія), спеціальності 013 Початкова освіта у рамках проєкту «Поділля Мрій» за підтримки благодійного фонду «Ми поруч» [1].

Кафедра приймає участь у Міжнародному проєкті USAID «Розбудова стійкої системи громадського здоров'я», спільно з ГО «Простір можливостей» та Міністерством ветеранів. Також здійснює психологічний супровід кризових категорій військово-службовців, ветеранів, членів їх родин, участь у «Благодійному фонді «Разом для України», Соціальному проєкті психологічної підтримки «РАЗОМ».

Викладачі та здобувачі освіти кафедри як практичні психологи долучаються до волонтерської діяльності співпрацюючи з організаціями, центрами та всеукраїнськими проєктами: Проєкт ТатоHub Хмельницький; Проєкт «Інформаційна безпека: медіаграмотність в умовах воєнного часу».

Вони реалізують програму безкоштовної психологічної допомоги населенню України «Разом з тобою» організована Міжнародною благодійною організацією «Razom for Ukraine», за підтримки Direct Relief. Договір № 02-НВ RT про співпрацю, діють у співпраці ГО «Українська спілка психотерапевтів» Хмельницький осередок;

До волонтерської діяльності Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія активно та систематично долучаються професорсько-викладацький склад кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик. Пріоритетними видами волонтерської діяльності кафедри визначено: сортування, пакування продуктів та речей, гуманітарна допомога багатодітним родинам (доставка продуктів харчування, предметів першої необхідності), плетіння маскувальних сіток, які було передано на потреби військовим (зокрема, на Донецький, Запорізький та Херсонський напрямки), збір медичних і гігієнічних засобів, донорство, організація благодійних ярмарок для збору коштів на потреби військових або ж внутрішніх переселенців та інше.

Військова агресія росії внесла корективи у освітній та творчий процеси кафедр гуманітарного факультету. Від початку повномасштабного вторгнення рашистів в Україну студенти і викладачі активно долучилися до волонтерства в різних аспектах. З перших днів плели сітки, допомагали військовим у забезпеченні потреб, допомагали переселенцям зі Сходу України [1].

16 травня 2024 року відбувся уже другий благодійний захід «З Україною в серці». Патріотичний концерт відбувся з залученням випускників, які працюють у Академічному ансамблі пісні і танцю «Козаки Поділля», оркестрі Головного управління Національної поліції в Хмельницькій області, Хмельницького академічного муніципального хору, рок-гурту «Мотор'ролла». Всі зібралися для благодійної мети – збору коштів для підрозділів Збройних Сил України та наближення Великої Перемоги.

Впродовж заходів для відвідувачів діяли ярмарки. Під час кожного з патріотичних концертів були проведені арт-аукціони артефактів, здобутих військовими в бою (тубуси, гільзи, каски...) та перетворених на арт-об'єкти здобувачами та викладачами кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та технологій Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Кошти з аукціону були передані на підтримку підрозділів Збройних Сил України.

Ефективно була проведена виховна година зі здобувачами освіти на тему: «Ми українці: честь і слава незламним». Метою заняття є ознайомлення здобувачів освіти із передумовами й особливостями сучасної російсько-української війни; поглибити знання студентів про кращі риси національного характеру українського народу як передумову його сили і незламності.

27 квітня 2023 р. здобувачі освіти ОПП «Туризм і рекреація» взяли участь у національно-патріотичному заході «Подвиг заради майбутнього» для студентів і викладачів Харківської гуманітарно-педагогічної академії та Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в рамках спільного проєкту «Схід і Захід разом».

Велику просвітницьку та виховну роботу проводить бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, спрямована на національно-патріотичне виховання під час російсько-української війни.

Це зокрема Шевченківські дні в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії розпочалися із зустрічі в читальному залі бібліотеки з лауреатами Хмельницької обласної премії імені Т.Г. Шевченка під назвою «Подільська Шевченкіана».

Також відбулася презентація дебютної поетичної збірки подолянки, членкині Хмельницького обласного осередку ВТС «Конгрес літераторів України» Нелі Нагорянської «Табу».

До уваги здобувачів освіти авторка представила поезії трьох розділів: «Тобі, Україно!», «Гнів і біль України» та «Табу» Без відчаю». Прослухані рядки спрямовували до розуміння етнічного, рідного, сприяли усвідомленню молодим поколінням, якому брати участь у відродженні українського народу, воєнних реалій та сили духу, рішучості й жертвності тих воїнів, які стали на захист Батьківщини [1].

У листопаді 2024 р. в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії відбулась презентація поетично-пісенної антології «Наше слово – зброя!». До збірника увійшли патріотичні поезії та пісні літераторів Хмельниччини. Серед авторів – члени Національної спілки письменників України, обласного осередку ВТС «Конгрес літераторів України», міської літературної спілки «Поділля».

Саме темі сучасної російсько-української війни присвячена більшість творів з цієї збірки.

Бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії цілеспрямовано працює над реалізацією завдань, поставлених у Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020–2025 рр., запроваджує та втілює в життя інноваційні проєкти, проводить освітні, просвітницькі заходи.

Висновки і пропозиції. Таким чином, швидкоплинні зміни сучасного глобалізованого світу та російсько-українська війна актуалізують і загострюють проблему формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти України, в т.ч. Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії у всіх соціокультурних вимірах. Зокрема, це мова, ментальність, світогляд, норми поведінки, соціокультурні цінності української молоді.

Останні події показали, що народ, зокрема молодь, який мав різні типи ідентичності, спроможний сформувати єдину спільну національну ідентичність, що дає можливість подолати усі негаразди, що стоять перед українською нацією та сформувати сильну українську державу, яка протистоїть викликам сучасного світу.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Перспективи подальших розвідок щодо становлення української національної ідентичності здобувачів освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Ми вбачаємо у розробці методичних рекомендацій з цієї проблеми в процесі проходження педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти.

Список використаної літератури:

1. Духовні витоки Поділля: освіта, наука і культура на Хмельниччині (до 85-річчя утворення Хмельницької області): матеріали XII всеукр. наук.-практ. конф., (Хмельницький, 20 верес. 2022 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. 340 с.
2. Калініченко Д. Формування національної ідентичності в контексті патріотичного виховання. URL: <https://plastovabanka.org.ua/dumka/formuvannyanatsionalnoyi-identychnosti-v-kontekstipatriotynogo-vyhovannya/>
3. Руденко Ю. Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 364 с.
4. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів : Посібник / [І.Д. Бех, О.М. Доукина, С.Д. Федоренко, І.М. Шкільна, К.О. Журба]. К. 2019. 114 с.
5. Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти : монографія / В. П. Трошинський, В. А. Скуратівський, Н. П. Ярош та ін.; за заг. ред. В. П. Трошинського. Київ: НАДУ, 2018. 256 с.

Shorobura I. Formation of the Ukrainian national identity of students of Khmelnytsky Humanitarian Pedagogical Academy: challenges of the present

The article reveals the problem of the formation of Ukrainian national identity among applicants for education at KHPA in the context of today's challenges, showing the main ways, means, and forms of its realization: the formation of Ukrainian national identity among applicants for education in the current conditions of the Russian-Ukrainian war, global globalization, and multicultural influences is becoming particularly relevant. It is emphasized that national identity is a sense of belonging to one or more states, a feeling of the nation as a cohesive whole, represented by distinct traditions, culture, and language. It is indicated that an important direction in the formation of the national identity of Ukrainian youth is raising the prestige and role of the Ukrainian language, especially in the context of the Russian-Ukrainian war. Effective ways to form national identity in the conditions of the Russian-Ukrainian war are: the spread of communication in Ukrainian; access to truthful information and the development of critical thinking; the formation of national consciousness and self-awareness.

We determine that the activities of departments and academic teams, which actively cooperate with student youth in the following key areas, play a significant role in the formation of the national identity of applicants for education at the Khmelnytsky Humanitarian Pedagogical Academy in the context of today's challenges: the transition to distance and blended learning; adaptation of curricula – the inclusion of topics related to cultural resilience, the preservation of national identity, and the impact of the war on culture.

It is shown that faculty of departments and applicants for education actively engage in public initiatives aimed at preserving cultural heritage and supporting society in the conditions of war; conduct educational work, discussing the importance of preserving cultural memory in crisis conditions; form patriotic consciousness and contribute to the strengthening of national identity.

It is emphasized that the rapid changes of the modern globalized world and the Russian-Ukrainian war actualize and exacerbate the problem of forming the national identity of applicants for higher education in Ukraine, including the Khmelnytsky Humanitarian Pedagogical Academy, in all socio-cultural dimensions. In particular, this concerns the language, mentality, worldview, norms of behavior, and socio-cultural values of Ukrainian youth.

Key words: *Ukrainian national identity, applicants for education, KHPA, academy departments, ways, directions, forms of the formation of national identity.*